

УДК 37.02(477)(092)

DOI: 10.32626/2309-7086.2018-15-2.345-351

Т. Й. Франчук

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ІДЕЇ ФУНДАТОРІВ КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ СУЧАСНОЇ ОСВІТНЬОЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ

У статті аналізуються проблеми розвитку компетентнісної освіти в університеті як інтеграції та узгодження позицій щодо сучасних інноваційних стандартів якості, історичних передумов становлення університету, що базуються на ідеях Івана Огієнка та Софії Русової як його засновників, а також мобілізації реального наукового, освітнього потенціалу з проблем мовної культури університетського середовища. Зокрема, йдеться про можливості інтеграційних процесів у рамках факультету у формуванні компетентного вчителя-філолога, відповідно орієнтованого освітнього простору університету в цілому.

Ключові слова: компетентний, компетентнісна освіта, цілісний освітній простір, інтеграційні процеси, освітня стратегія.

...держава, що через ті чи інші обставини дійшла до руїни, може з неї врятуватись, коли добре організує свою єдину національну школу від нижчої до вищої
С. Русова

Як свідчать результати моніторингу ефективності освітніх реформ останніх десятиліть, отримані не очікувані показники зростаючої динаміки якості освітньої діяльності, приведення її у відповідність до сучасних викликів часу, реалій соціально-економічного розвитку, а радше навпаки. Система реформування у комплексі концептуальної та технологічної складових була об'єктом численних наукових розвідок, у результаті яких дослідниками виявлені фундаментальні протиріччя, які стосуються як проектування, концептуального супроводу сис-

темних, теоретично обґрунтованих змін, так і їх змістово-технологічного забезпечення, практичної реалізації в освітньому процесі. В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Луговий, В. Кремень, О. Савченко, В. Семіченко та ін.

З-поміж них виокремимо позицію щодо розбудови національної системи освіти, значущість якої важко переоцінити. Йдеться про дисбаланс стратегічних орієнтаційних процесів, які визначаються як домінуючі вектори розвитку. Немає необхідності доводити, що на шляху до тотальної євроінтеграції були порушені фундаментальні закони розвитку освітніх систем. Так, проголошуючи напрям на розвиток національної системи освіти, впродовж десятиліть «запроваджувалися» європейські стандарти та технології освіти, мало переймаючись проблемами їх адекватної імплементації, виходячи з актуального рівня розвитку системи, прийняття їх реальними суб'єктами освітньої діяльності, готовності до їх практичної імплементації, нарощуючи базові показники якості.

Закономірним результатом таких «реформ» стала динаміка підвищення рівня формалізму у всіх його формах прояву і що складає найбільшу проблему – посилення імітаційних процесів (використання інноваційних методів навчання за зовнішніми проявами при тому зберігаючи інформаційно-репродуктивну сутність; посилення наукової діяльності викладачів через кількісне збільшення наукової продукції, практично не переймаючись її якісними показниками; культивування наукових статусних позицій викладачів безвідносно до головного показника – якості організації освітнього процесу та ін.).

Актуальна ситуація у сфері освіти характеризується активним пропагуванням показників якості як стратегічного орієнтира розвитку реформ, хоча реальні механізми їх масового виявлення та врахування в освітньому процесі допоки не реалізуються, незважаючи на те, що у теоретичному аспекті маємо фундаментальні напрацювання і досвід роботи шкіл (різних рівнів) інноваційного типу.

Вселяє надію перша спроба системного поетапного переходу на технології компетентнісної освіти, обґрунтована у «Концепції Нової української школи» та «Законі про освіту» (2017). Незважаючи на те, що документи далекі від досконалості, на що вказується і теоретиками, і практиками освітньої сфери, стратегічний курс, як і європейські стандарти якості, залишаються незмінними. Проблеми більшою мірою стосуються пошуку адекватної формули імплементації, у тому числі переорієнтації взаємозалежних освітніх систем, особливо це стосується професійної педагогічної освіти, враховуючи актуальні потреби школи як головного роботодавця. Очевидно, ситуація очікування «ідеальних» концепцій та моделей реформ, які би влаштували всіх, не викликали спротиву та критичних зауважень не є конструктивною, тим більше, що сучасний ринок освітніх послуг характеризується наростаючими тенденціями до автономності та самозабезпечення, тобто збільшення «коридору свобод» для прийняття управлінських рішень. Також ситуація очікування – поки зміни дійдуть до кожного суб'єкта освітньої діяльності – деструктивна, оскільки основою компетентнісної освіти є суб'єкт-суб'єктні взаємовідносини учасників освітнього процесу всіх рівнів, а тому студент, викладач, університет можуть реально зайняти позицію суб'єктів освітніх реформ, «посилаючи запити» інституціям вищого ієрархічного порядку.

Важливим є розуміння того, що реформування освітньої діяльності кожного суб'єкта (університету, факультету, викладача) буде індивідуальним і головною умовою ефективності процесу є усвідомленість змін, здатність до їх системного програмування та власна активність щодо їх реалізації, що зрештою визначатиме конкурентоспроможність системи, підсистеми.

Іншими словами, концепція реформування освітнього закладу повинна передбачати створення такого освітнього простору, в умовах якого кожен вик-

ладач, студент відчував би себе суб'єктом інноваційних процесів, забезпечував свій професійний, науковий саморозвиток, активно включаючись у розвиток освітньої системи закладу, посилюючи його конкурентоздатність.

Тому розвиток кожного університету має проєктуватися, максимально враховуючи три головні чинники: сучасні європейські стандарти розвитку освіти; реальний рівень розвитку освітньої системи за базовими показниками якості (стартові можливості розвитку); історично закладений потенціал розвитку, який стосується реальних надбань (як і проблем), пов'язаних з конкретним навчальним закладом, особливостями його регіональних, національних, соціокультурних, географічних, економічних та ін. особливостей.

Саме історичний дискурс розвитку навчального закладу дає можливість відслідкувати тенденції глобальних, аспектних, ситуативних змін, чинники, що їх обумовлюють. При тому важливо, щоб виявлення фактичного матеріалу, опис історичних реалій не став самоцінністю (найвищим досягненням історичної науки), а їх осмисленням у різних контекстах та ракурсах з проєкцією на конкретні проблеми, що є актуальними для сучасного розвитку системи.

У цьому контексті важко переоцінити історичний досвід розвитку Кам'янець-Подільського університету, який позначений надзвичайно потужними та знаковими не лише для освіти, а і для процесу українського державотворення віхами, а також персоналіями, які ввійшли до світової скарбниці національних надбань.

Ще на етапі створення університету під час офіційної церемонії відкриття ректор Іван Огієнко задає головну цільову спрямованість його розвитку: «Наш університет український по духові й устроєві, а наша мета: науковий досвід і виховання молоді. Університет виховуватиме українську інтелігенцію... буде вселяти любов до наших народів» [5]. О. Пашенко, наголошуючи на об'єднаному потенціалі розбудови університету, зазначає: «Коли б так само, як будувався цей Університет, будували були й цілу Українську Державу всіма силами Нації – від найбільших починаючи, а найменшими кінчаючи, – вона б повстала була, міцна й світла, й не було б того, що маємо тепер ...» [3].

Отож, одну з найвищих цінностей розвитку освіти становлять інтеграційні процеси, які стосуються об'єднання та взаємодії всіх суб'єктів освітньої діяльності, а також взаємозалежних освітніх систем, які лише за умови єдиних концептуальних основ здатні формувати цілісний освітній простір університету, регіону, держави, інтегруючись у відповідний соціокультурний простір.

Суголосними з сучасною концепцією розвитку освіти є позиції стосовно того, що освіта – системотвірна складова процесу державотворення, вона закладає підвалини розвитку громадянського суспільства, його культури, формування національної самосвідомості українця, поступу нації у напрямку до політичної, економічної, національної незалежності. Від того, які ціннісні орієнтири розвитку особистості дитини, молодшої людини будуть закладені освітою у найбільш чутливий період її становлення, залежатиме потенціал розвитку українського суспільства на перспективу. «Велике слово – школа! Се скарб найкращий кожного народу, се ключ золотий, який розмикає пута несвідомості, се шлях до волі, до науки, до добробуту. У вселюдській житті тільки той народ і бере перемогу, який має найкращу школу...» [4, с.207]. «Нова школа кладе собі за головну мету – збудити, дати змогу виявити самостійним творчим силам людини» [4, с.208]. І тут важлива узгодженість дій освітніх інститутів різних рівнів з тим, щоб базові освітні цінності та цілі були об'єднаним чинником закладів усіх рівнів, поетапно нарощуючи визначені базові показники якості, тим більше що всі вони мають спільну основу – навчально-виховний процес. Правдива оцінка Софією Русовою ефективності шкільної освіти тісно корелює з характеристика-

ми університетської, у яких порушені принципи природовідповідності та культуровідповідності: «Але сучасна українська школа не дає дітям освіти, бо суперечить усім вимогам педагогічної науки, всім потребам народного життя; вона калічить розум і душу дитини, одриває дитину від родини і несвідомо кидає на розпутьті без усякого виховання, без повної освіти; вона не відповідає національному духовному складові українського народу, й народ зневірився в сій школі й не надає їй такої вартості, яку мусить мати справді народна школа» [4, с.207].

Значна увага приділена забезпеченню інтеграційних процесів в навчальній діяльності школяра. «Потрібно, щоб навчання дітей збудовано було на тому ґрунті, на якому зростає дитина. Тільки таке, цілком реальне, живе й послідовне навчання має в душі дитини певний ґрунт, будить її творчу діяльність, і розворушує її думки, цікавить». «Ставити собі мету – не вчити дитину, не давати їй готове знання, хоч й початкове, а більш усього збудити її духовні сили, розвинути її цікавість, виховати її почуття» [4, с.64].

Культивується думка, за якою основою навчання буде неодмінно слугувати досвід школяра (студента), що є підґрунтям сучасної особистісно зорієнтованої освіти («дізнатися, який свідомий капітал знання щодо їхнього обмеженого поля спостережень» і саме на цьому фундаменті, йдучи шляхом нарощування, розширення, фундаменталізації формувати концепцію освіти кожного – «помалу додавати нове, єднати розірване, освітлювати близькі відносини різних речей».

Означимо окремі позиції, які є спільними для Івана Огієнка та Софії Русової стосовно основ розбудови національної школи (середньої, вищої), зокрема трактування української мови у зазначеному контексті, дослідження її об'єднувачого націєтворчого, державотворчого потенціалу.

Візьмемо, до прикладу, проблему розвитку мовлення школяра, студента, педагога в системі освітньої діяльності у спектрі найбільш значущих залежностей. Як зазначає Іван Огієнко, «без добре виробленої мови нема всенародної свідомості, без такої свідомості нема нації, а без свідомої нації нема державності» [1], «В самій мові нашій одбився дух нашого народу, по корнях слів можна довідуватись і про культуру нашу», «... і коли ми мусимо любити свій народ, то тим самим мусимо любити і берегти й свою рідну мову, бо без мови народ не може існувати», «безмовний народ – не народ» [1; 2].

Отож, для Івана Огієнка та Софії Русової характерна позиція трактування мови не як традиційно навчального предмету, над удосконаленням методики викладання якого важливо постійно працювати (концепція традиційної освіти), а як домінуючого чинника становлення особистості національно свідомої, самодостатньої, активної до самореалізації у всіх особистісно та соціально значущих формах. Йдеться про мову як основу освітнього простору навчального закладу, його глибокі культурологічні пласти, які закладають базові світоглядні позиції і слугують потужним об'єднувальним чинником усіх складових освітньої системи, основою взаємодії всіх її суб'єктів.

Важко переоцінити вказаний підхід у контексті модернізації сучасної системи освіти всіх рівнів, запрограмованого тотального переходу на технології компетентнісної освіти.

Виходимо з позиції, що освітній простір університету – це складна система просторів з відповідною архітектурою взаємовідносин та алгоритмів підпорядкованості. І якщо ми оголошуємо курс на розвиток мовної культури особистості майбутнього вчителя, важливо мобілізувати всі складові системи та відповідно їх цілеспрямувати. Водночас, слід виділити системотвірну одиницю, яка має найвищий об'єднуючий потенціал у відміченому аспекті, визначаючи конструктивні взаємовідносини з іншими підсистемами.

Важливо зазначити, що головними характеристиками мовної компетентності особистості, окрім традиційної грамотності, є світоглядний, культурологічний, філософсько-психологічний контекст, зокрема: а) сприйняття мовлення як значущої складової особистості, засобу самопрезентації, формування конструктивних взаємовідносин (зі світом, іншими, самим собою); національної, особистісної самоідентифікації; б) сталий дослідницький інтерес до мовного контексту соціокультурного, життєвого простору, мовної державної політики; в) позиціонування себе як агента інноваційних соціокультурних змін через привнесення та поширення культури національного мовлення, спілкування; інших форм вербальної взаємодії; г) орієнтація на розвиток власного стилю мовлення у комплексі емоційно-ціннісних, особистісно детермінованих характеристик; д) позиція особистості як суб'єкта системного дослідження та цілеспрямованого перманентного розвитку власного, особистісно орієнтованого мовлення.

В умовах університету таким об'єднанням потенційних можливостей буде факультет української філології та журналістики, для якого мовлення студента є основою навчального процесу, майбутньої професійної діяльності випускника.

У цьому процесі важливими є концепція розвитку мовлення як засадничої складової цілісного освітнього простору університету, що об'єктивується на реалізації моделі його випускника, а також поетапність програмування динаміки мовленнєвого розвитку студента у контексті заданих реформ оновлення освіти, приведення її у відповідність до вимог часу. Зрозуміло, що тут важливими є адміністративно-інституційні посилення найвищого державного рівня, які закладають основи реформ та регулюють процес їх реалізації. Водночас, сучасна система розвитку освіти, її орієнтація на компетентнісні стандарти якості програмує принципово інший підхід до управління системами, який диктує парадигму індивідуалізації процесу, відповідно орієнтації на ринок освітніх послуг з властивими йому механізмами конкуренції за критеріями якості кінцевого «продукту». При тому йдеться про тенденцію до автономізації у сфері освітніх процесів, а відтак і реформування всіх взаємозалежних систем та підсистем. Це означає, що склалися умови, за яких кожна система, отримавши статус відносної самодостатності, може проектувати свій розвиток, зважаючи умови діяльності, чинники, що впливають на її результативність.

Візьмемо, до прикладу, факультет, який може бути цілісною самоорганізованою освітньою системою з відповідним рівнем автономності, оскільки це є підсистема, яка визначає фінальний продукт своєї діяльності – компетентного вчителя-філолога, здатного бути конкурентоспроможним на ринку освітніх послуг. Система може програмуватися як відносно автономна, якщо вона самостійно (в рамках заданих освітніх стандартів) може ставити цілі, забезпечувати їх реалізацію.

Зважаючи на те, що компетентнісна освіта базується на інтеграційних процесах, означимо комплекс найбільш значущих:

1. Розробка моделі «Випускник» як інтегрованого фінального «продукту» функціонування системи у комплексі компетентностей, з-поміж яких культура мовлення/мовна особистість студента є інтегральною. Формування концепції реформування системи освітньої діяльності факультету.
2. Прийняття колективного рішення факультету про об'єднання всіх його суб'єктів (адміністрації, викладачів випускових кафедр, викладачів, що обслуговують навчальний процес за визначеними спеціалізаціями, студентів) навколо переходу на інноваційну модель навчання.
3. Визначення головних критеріїв якості освітньої діяльності та формування діагностичного інструментарію, який здатен реально діагностувати ефективність процесу не за загальноприйнятими показниками, а в тому числі

і на відповідність заданим концептуальним позиціям. Діагностика є найважливішим етапом розвитку системи, оскільки вона відповідає за відслідковування ефективності процесу. Це має бути пакет діагностичних заходів та методик: для моніторингу розвитку освітньої системи; ефективності за визначеними критеріями освітньої діяльності викладачів, студентів. При тому особливу цінність представляють методики для самодіагностики, які допомагають усім її суб'єктам самостійно регулювати процес.

У контексті вищезазначеного можна виділити комплекс первинних об'єднань, свого роду інтегративних кластерів, які мають свою відносну самодостатність і тяжіють до конструктивної взаємодії з іншими взаємозалежними об'єднаннями утвореннями, формуючи цілісний освітній простір, команди одноступеневих прийняття визначеної для всіх стратегії розвитку системи:

1. Система викладання лінгвістичних дисциплін, принципи та конкретні шляхи їх об'єднання, долаючи традиційну розрізненість за предметами досліджень відповідних наук, які їх представляють.
2. Система викладання споріднених дисциплін лінгвістично-літературознавчого циклу, пошук та об'єктивація системотвірних позицій навколо визначеної моделі випускника-філолога (вчителя) та концепції її практичної реалізації.
3. Об'єднання дисциплін психолого-педагогічного та методичного циклів, які будуть базуватися на механізмах інтегрування ідей в освітній процес факультету, у перспективі – освітній процес школи кожним випускником.
4. Об'єднання всіх дисциплін, що обслуговують спеціалізації, надаючи їм не декларативну, а реальну професійну спрямованість, долучаючи до колективного процесу формування визначеної спільної для всіх суб'єктів педагогічного процесу моделі «Випускник», переорієнтовуючи викладання всіх дисциплін з засвоєння відповідного об'єкту професійно цінних знань на цілеспрямоване формування компетентного конкурентоспроможного випускника відповідно до розробленої моделі.
5. Об'єднання студентів навколо спільних проблем професійного розвитку та саморозвитку майбутнього спеціаліста, забезпечення на етапі реформування системи пріоритетності тематики роботи проблемних груп студентів, наукових досліджень різних рівнів з тим, щоб студенти стали повноцінними суб'єктами модернізації освітнього процесу, пропонуючи свої ідеї, результати наукових досліджень, ініціюючи інноваційні проекти та реально долучаючись до їх імплементації в освітньому процесі. І що найголовніше – за таких умов студент буде співвідносити свою технологію навчальної діяльності, професійного становлення як майбутнього спеціаліста з інноваційними, що запроваджуються в університеті.

Закономірно, що будь-яке об'єднання, що прагне до постійного саморозвитку, буде відкритим до взаємодії з іншими залежними об'єднаннями, постійно удосконалюючи конструктивність взаємовідносин. У такий спосіб формуються не лише наукові співтовариства викладачів відповідно до фаху (класичний варіант), а і більш широкого плану, об'єднуючись навколо спільних проблем професійної підготовки, у тому числі включаючи і студентську спільноту. В таких умовах культивується природня потреба до інтерактивної діяльності, продуктивної співпраці, науково-професійної комунікації навколо реально актуальних проблем розвитку освіти в університеті. Це буде свого роду протидією формалізованам науково-методичним заходам, які практично не викликають інтересу, «живої» комунікації і є більшою мірою вимушеними заходами, що традиційно плануються як необхідні, ап'рїорі мало впливаючи на якість освітніх проце-

сів. Найвищу цінність такого підходу вбачаємо в тому, що за таких умов на факультеті формується мобільний осередок, який не лише опікуватиметься концепцією підготовки майбутнього компетентного вчителя-філолога, а і на професійному рівні – стратегією її інтеріоризації в університетський освітній простір.

Отож, реалії розвитку університетської освіти в умовах сучасного ринку праці диктують необхідність пошуку у контексті запропонованих державних стандартів своєї траєкторії модернізації, яка була би оптимальною для конкретного університету, враховуючи закладений потенціал розвитку та актуальні можливості реальної освітньої ситуації. Мобілізаційною основою слугуватиме власна науково обґрунтована концепція розвитку та об'єднання навколо неї спочатку ініціативної групи однодумців, а далі – поетапно всіх суб'єктів освітньої діяльності: педагогічного колективу як команди, активно залучаючи до процесу реформування і студентську спільноту.

Список використаних джерел:

1. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки. Львів : Фенікс, 1995. 46 с.
2. Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу. *Курс, читаний в українському народному університеті*. Київ, 1918. 273 с.
3. Пащенко О. Заснування Кам'янець-Подільського державного українського університету. *Наша культура*, 1936. Кн. 6. С. 671-676.
4. Русова С. Вибрані педагогічні твори / упор. О.В. Проскура. Київ : Освіта, 1996. 304 с.
5. Тюрменко І. Життя, віддане народові: Іван Огієнко (митрополит Іларіон). *Історія України*. 1999. №6. С. 5-9.

The article analyzes the problems of the development of competent education at the university as integration and harmonization of positions on contemporary innovation quality standards, history of the university formation, based on the ideas of Ivan Ohienko and Sofia Rusova as its founders, as well as the mobilization of the real scientific and educational potential of language culture problems of university environment. In particular, it is about the possibilities of integration processes within the framework of the faculty in the formation of a competent teacher-philologist, accordingly oriented educational space of the university as a whole.

The system of integration processes is analyzed, the main of which are: the development of the model «graduate» as an integrated final «product» of the system; consolidation of all subjects of the educational process around the transition to an innovative model of education; definition of integrated criteria for the quality of educational activities and the development of adequate diagnostic tools. Approaches to associations on problems of content-technological provision of the educational process are offered: teaching linguistic disciplines, overcoming the traditional disparity in subjects of research of the corresponding sciences that they represent; teaching of related disciplines of linguistic-literary, psychological-pedagogical and methodical cycles; combining all the disciplines, that serve the specialization, giving them not declarative, but a real professional orientation.

It is also argued, that the realities of the of university education development in the current labor market dictate the need to search in the context of the proposed state standards of its modernization trajectory, which would be optimal for a particular university, taking into account the established development potential and actual opportunities for a real educational situation. The mobilization basis will be its own scientifically grounded concept of development and the uniting around it an initiative group and then – all subjects of educational activity.

Key words: competence education, integral educational space, integration processes, educational trajectory.

Отримано: 20.09.2018 р.